IULIA MĂRGĂRIT
(Bucureşti)

O VECHE RELAŢIE PREFIXALĂ. *A-/ÎN-* ŞI REFLEXELE EI ÎN LEXICUL DIALECTAL

1. Intervenţia de faţă urmăreşte relaţia celor doi formanţi anunţaţi în titlu, la nivel dialectal, cu precădere din perspectiva celui dintâi. „Traseul" lor în istoria limbii române, începând din secolul al XVI-lea, se dovedeşte comparabil, în virtutea unor date comune ca elemente moştenite: *a* < *ad*, *în* < *in*, fiecare dintre ele împreună cu o prepoziţie omonimă, dar şi cu semantism apropiat, în ambele condiţii, prefix şi prepoziţie.

2. Pentru etapa actuală, asupra prefixului *a-*, s-a făcut observaţia că acesta a încetat să mai fie productiv în limba standard (Asan 1960, p. 15), iar productivitatea sau nonproductivitatea acestuia este dependentă de prezenţa ori de absenţa prepoziţiei aferente. Situaţia în cauză este reflectată chiar de limba standard, unde aceasta din urmă şi-a restrâns drastic distribuţia, spre deosebire de „palierul" dialectal. Pentru ilustrare, am selectat câteva exemple din partea sudică a ţării, unde amintita prepoziţie, nesemnalată până acum în zonă, cunoaşte o remarcabilă vitalitate, în cele trei provincii: Oltenia: *Oile sterpe cu mieii merg* ***a vârf*** (AFLR / pct. 901); Muntenia: *Îl pune* ***a un loc*** *unde-i mai mult caş* (AFLR / pct. 686); Dobrogea: *Iar* ***a marginea*** *Sabangiei era o pădure de salcâmi* (Gl. Dobr. / pct. 881). Dintre formaţiile lexicale create pe baza lui *a* menţionăm după DGS: *aculege*, *adiba* „pe nesimţite", *adibui*, *afuntui* „a pune la presă (*a fund*) toba de casă", *alăptări* „a mulge oile şi a face brânză", *alimonată*, *aniliva* „a nivela", *apipăi*, *arăsturna*, *arazna*, *arâde*, *aridica*, *arâncaci*, *astrânge*, *asudoare*, *avale*, *avaliu* „înclinare", *azăvadă* „adă-

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

post"; după Gl. Argeş: *abuzna*, *aciupi*, *aciupăra*, ambele verbe cu acelaşi înţeles, „a apuca, a obţine", *adiba* „pe nesimţite", *adibui*, *amirui*, *anuzui*, *aridicătură*; după Bărbuţ 1990: *abobota*, *acopăi* „a muşuroi rădăcinile unei plante", *amâna* „a se întrajutora", *aprumuta*, *astrecura*, *azvedi* „a (se) adăposti". Aici includem şi comunităţile româneşti de pe teritoriul Bulgariei, ca prelungiri ale graiurilor munteneşti dincolo de Dunăre (TD – *Bulgaria*, CLXIV), cu aceeaşi situaţie în privinţa prepoziţiei: *Cocea* ***a*** *furună* (Zlatia), dar şi a formantului: *acăra*: *Noi am* ***acărat*** *apă, da bulgarii nu* ***acară*** *apă la morţi* (Slivovic); *alătra*: *Câinii* ***alătră*** *toată noaptea* (*ibidem*); *ardica*: *Moaşa ne lua pe noi, copiii, de subţioară şi ne* ***ardica*** (*ibidem*); *aspăla*: *Lâna o opăreşte, o* ***aspală*** (Ciuceani); *ascoate*: *Pâinea o* ***ascoatem*** *din furună* (Ciuceani); *afi*: *Să* ***afie*** *şi familia a nouă, să rămâie aşa-ntreagă* (*ibidem*).

3. Raportându-ne la istoria limbii române, constatăm că derivatele cu *a-* erau mult mai numeroase, după cum probează DA: *acufunda*, *aculma*, *adupleca*, *agrămădi*, *anota*, *aprumuta*, *asori*, *asta*, *astăura* „a sta la pândă", *astrânge*, *astrăina*. Multe dintre acestea astăzi aparţin lexicului dialectal, iar în limba standard[1] circulă, exclusiv, în varianta simplificată (*cufunda*, *sta*), au ieşit din uz (*aculma*) sau sunt cunoscute cu prefixul „paralel": *îndupleca*, *îngrămădi*, *împrumuta*, *înstrăina*. Am putea afirma că, în timp, formaţiile cu *a-* au suferit o anumită destabilizare, prin schimbarea formantului, ca în următorul caz: *atocma* > *întocmai* (*Vinul ...* ***atocma*** *cu apă undezată înfierbântându-se, să nu fie putut bea* – Cantemir[2], vezi DLR, s.v. *undat*), în prezent, împreună cu verbul corespunzător *atocmá*, „a netezi pământul arat cu grapa de spini", înfruntând timpul în Basarabia (*Dicţ. dialectal*, vol. I, p. 92).

3.1. Sensul prepoziţiei, din structurile generate, mai poate fi detectat, astăzi, cel mult la analiză: *arazna* < *a razna*: *Plecai supărat spre târlă, dar o luai apoi* ***arazna*** *şi mă dusăi între porumburi* (Vissarion 1983, p. 91); *Fata porni* ***arazna*** *la nişte fete* (*ibidem*,

[1] Am lăsat în afara discuţiei formaţiile cu *a-*, preluate de varianta literară de felul *apleca/pleca*.

[2] Siglele inexistente în Bibliografie sunt cele din surse (în special DA, DLR).

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

p. 95). Prin adjoncţiunea acesteia, adverbul *razna* redobândeşte, intensiv, o precizare privind direcţia „la întâmplare, fără ţintă precisă” (de altfel, exprimată, pentru început, intrinsec, de împrumutul slav) sau „deoparte, la distanţă”: *Vreo săptămână fata se ţinea* ***arazna*** *de mine* (*ibidem*, p. 86). În timp, aportul semantic conferit se şterge, adverbul augmentat devenind susceptibil de relaţii cu celălalt conectiv, „de rezervă”: [Satul] *Stolnicí vine* ***în arazna*** [= într-o parte] *la 8 km* (ALRR – *Muntenia şi Dobrogea*, pct. 763); *afund* semnifica *ad litteram*, conform structurii, *a fund*, „cel mai adânc posibil”, adică „profund” (cf. *apă afundă* „apă primejdioasă”, Conv. lit., XXVIII, p. 808, Trans.; [fig.]: *Să studiem* ***afund*** *pe acest scriitor* [I. Creangă], Şez., V, p. 178). Acelaşi înţeles se perpetuează la verb: *Nu ştim dacă* ***afundăm*** [= aprofundăm] *chiar azi vorba aceasta* (Ghibănescu 1906, p. 87). Prin concurenţa împrumuturilor neologice (*profund*, respectiv, *aprofunda*), derivatele sinonime în *a-* şi-au restrâns posibilităţile de întrebuinţare.

3.2. Construcţiile prepoziţionale în cauză, atestate sau potenţiale, prezintă importanţă ca „repere” ale unităţilor lexicale corespunzătoare, create pe terenul limbii române. De aceea, verbul *anota* (Candrea 1907, p. 48) îl analizăm prin *a not* (vezi DA s.v. *înot*): *Şi-a trecut* ***a notu*** *şi cele trei mări* (Şez., IX, p. 20). Atestările ulterioare ale secvenţei reflectă evoluţia formală a acesteia, înainte de a fi înlocuită definitiv de *înot*: 1. *a notul*; 2. *de-a notul* (*Aş trece dincolo* ***de-a notul***, Pop-Reteganul 1888, p. 286); 3. *de-a înotul* (*Nu se încumeta s-o treacă* ***de-a înotul***, *ibidem*). În cazul dat, DA nu valorifică relaţia în sensul ipotezei noastre, alteori, acelaşi dicţionar procedează întocmai. Pentru *aprumuta*, arhaic, atestat în Psalt. Sch. p. 113/16 (***Aprumută*** *păcătosul şi nu toarnă*) se face menţiunea „dintr-un adverb **a prumut = îm prumut*, întrebuinţat în legătură cu verbele *a da* şi *a lua*”. La fel pentru *astăura* „a sta la pândă *a staur*” sau adverbul *anume* (vezi DA, s.v.), analizat şi explicat prin construcţia originară *a nume* „pe nume”, înţeles evident în asociere cu un nume propriu, cum apărea în limba veche.

Deşi nu toate construcţiile pe care le putem corela cu formaţiile verbale corespunzătoare au fost atestate, presupunem că, virtual, ele

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

ar constitui bazele derivative corespunzătoare: *anumăra* se analizează prin **a număr* „cu număr, în număr de ...", construcţie plauzibilă cu *a da*, *a vinde* ~ ~: *Şi pe voi v-or dărui / Cu prinoase mari şi groase, / Cu făclii aprinse-n mese / Cu florini* ***d-anumăraţi*** */ Numai să mă dascultaţi* (Frâncu, Candrea 1888, p. 196), perechea cu *în, înnumăra*, succedându-i (semnalată de Iorgu Iordan (1942), dar atestată cu mult timp înainte în opera lui Delavrancea). În timp, verbul cu augment, uneori, dublează verbul simplu: *Ci să-ţi iei o bâtă-n mână / Şi să te duci la fântână, / **Anumărând** pietrile / Rupându-ţi mărgelile* (Bibicescu 1893, p. 54). Pe *astreina*, verb arhaic, DA îl explică „derivat din *strein* cu ajutorul prepoziţiei *a*", adică prin construcţia **a străini*, *a se duce*, *a rămâne* ~ ~, ceea ce are drept rezultat acţiunea de *a se astrăina* = *înstrăina*. De asemenea, pentru *aţinti (*< *aţinta)* este valabilă aceeaşi explicaţie. DEX oferă soluţia etimologică *a-* + *ţinti*, ignorând precizarea din DA, „verb, format din prefixul *a-* care arată direcţia spre ceva [la care adăugăm precizarea «prin conversiune din prepoziţia omonimă»], şi substantivul *ţintă* [adică sintagma *a ţintă*]". Cât priveşte varianta ulterioară *la ţintă* şi expresia *a trage la ţintă*, în fixarea acestora, presupunem, mai întâi, organizarea primară *a trage* ***a ţintă*** > *aţinti*.

3.3. Că lucrurile s-au petrecut întocmai, aflăm din lexicul dialectal. G. F. Ciauşanu atestă pentru Oltenia verbele sinonime *amâna* şi *îndemâna* „a se ajutora": ***M-am amânat*** *şi eu cu boii nenii* (1931, 4/154). ***Mă amân*** *cu socru-meu* (Ciauşanu *et alii* 1928, p. 140). ***M-am îndemânat*** *cu cutare cu boii* (1931, 33/183). Formaţiile citate sunt analizabile prin construcţiile prepoziţionale *a mână*, *de-a*~ „de ajutor", de altfel, atestate anterior cu acelaşi înţeles: *Avea o slugă, Radul Vodă încă din copilăria sa, căruia socotind că nu-i este de boierie, îl socotea* ***de-a mână****, iar boierie nu-i da* (HEM, 10/7). [La ospeţe de nuntă] *dacă se întâmplă ca naşul să fie popă, cel căruia i s-a dat paharul, îl pune jos şi, drept răspuns, se adresează naşului cu vorbele „Dăruieşte,* ***a mână****, naşule!" Popa întinde mâna, meseanul i-o sărută şi apoi urează naşului, mirilor, socrilor şi mesenilor /* („Noua Revistă Română", II, 1901, p. 73). Pe baza aceloraşi con-

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

strucţii, dar cu alt semantism „în mână”, în graiurile din Basarabia supravieţuieşte denominativul respectiv: *A cerut actele ... ca* ***să****-i* ***le amâneze*** [= înmâneze] *Dumneaei* (*Cornova*, p. 390). În graiurile din Muntenia, de la baza derivativă *de-a mâna* „cu mâna”, a apărut verbul *damâna* „a modela aluatul în formă de pâine *cu mâna*”: *După ce s-a dospit* [pâinea], *o iei s-o* ***pui de-a mâna*** *fiecare pâine … o tai frumos cu cuţitu cât crezi aşa o pânică* ***s-o pui d-a mâna*** (TDM, vol. III, p. 1168, pct. 865); *Am frământat-o* [pâinea], *am lăsat-o şi când m-am dus la ea ş-am dat cu degetu-aşa, am văzut că s-a umflat un pic şi să spune damânat,* ***s-a damânat****, aşa să zice, ea să face ca* ***s-o punem de-a mână*** (*ibidem*). Chiar şi numele nou create, în arii izolate, au la bază acelaşi tip de construcţie prepoziţională. În graiurile româneşti din Ucraina, în localitatea Dikovka, raionul Znamenka, regiunea Kirovograd, a fost atestat *apăretari* „ţol ţesut în război pentru pus *a părete*”.

3.4. Relaţia dintre cei doi formanţi, respectiv faptul că „pentru a deveni tânăr” s-a format verbul *întineri*, de la *tânăr* + prefixul *în-*, pentru „a deveni surd” există *asurzi* de la *surd* cu prefixul *a-*, iar pentru *a deveni mut* avem *amuţi* (cu *a-*) şi, regional, *înmuţi* (cu *în-*)” i-a atras atenţia lui Sextil Puşcariu care o defineşte drept *confuzie* între *a-* şi *în-*, posibilă prin sensul comun (local) al celor două prefixe (DR, IV, partea a II-a, p. 693, *apud* Asan 1960, p. 10).

3.4.1. Dar situaţia reperată pare mult mai complexă decât simpla confuzie, căci vorbitorii, în virtutea valorii acestora, au operat şi operează anumite echivalenţe nu totdeauna încheiate prin substituţii acceptate. În consecinţă, modificările survenite, identificate în texte, se explică tocmai în acest fel: adverbul *alene* < *a lene* „încet, fără grabă”, reprodus în varianta *în lene*: *În mijlocul curţii între grajd şi magazii zăcea* ***în lene*** *un porc mare, negru, golaş* (Lungianu 1921, p. 165); de asemenea, expresia *ei înde ei* „ei între ei”, în organizarea primară cu *în* (cf. *Turcii, cât* ***ei în de ei*** *s-au fost tăind* CGR, I, p. 192), în varianta refăcută cu prepoziţia *a*: *Buşteni înfundaţi* ***ei de-a ei*** (Lungianu 1921, p. 210). Dacă cele două încercări nu au izbutit să

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

se impună, ele arată, în schimb, identitatea stabilită de către vorbitori şi posibilităţile de comutare a formanţilor.

3.4.2. În acelaşi proces de refacere au fost atrase şi unele expresii în a căror structură primară figurează conectivul *a*, de pildă, (*a povesti*) *de-a fir a păr* „cu de-a mănuntul, cu minuţiozitate”, aşa cum sugerează limitele expresiei: de la *fir*[ul] pentru ţesut, presupunând toată povestea lui, până la *păr* „lână cu fir lung”, de asemenea cu o poveste proprie. Înainte de a fi fost „recondiţionată” în structura actuală, *din fir în păr*, expresia a cunoscut variante de tranziţie. Nemaifiind percepută, prepoziţia **a** în postpoziţie s-a sudat cu termenul încadrat între conective: *de-a fira*, iar cel de-al doilea membru modificat cazual, prin falsă analiză, într-un genitiv, astfel încât expresia apare într-o reformulare interpretabilă: *de-a fira părului* > *de-a firea părului*, tot o poveste lungă, similară cu natura şi obţinerea *părului*: *Le spusese călătorilor cum n-au avut copii, cum au plecat pe drum şi, în sfârşit, **de-a fira părului**, cum s-au petrecut vremele* (Şez., XI, p. 95). De altfel, Gh. Ghibănescu (1906, p. 54) atestă varianta cu modificarea propusă de noi: *Vameşii, cei fără suflet şi fără Dumnezeu, vămuiau toate **de-a firea părului***. O situaţie asemănătoare, sub aspectul aglutinării prepoziţiei, prezintă numele unui joc de copii pe care, de altfel, DLR (folosim siglele de aici, ca şi mai jos, pentru DA) îl înregistrează fără comentarii: *de-a puia-gaia* (s.v. *pui*[1] 1.), cu multiple atestări, prin adoptarea unei grafii suspecte: *Bre, da aiştia se joacă **de-a puia-gaia*** (Alecsandri, *Teatru*, II, p. 97); *Băieţii o tuliră strigând în goana lor: Cine vrea **de-a puia-gaia**?* (Delavrancea, *Sultănica*, p. 224). DA inserează compusul s.v. *gaie*, pe baza surselor (Şez., II, p. 57/22; Pamfile, *Jocuri*, III, p. 19), dar, într-o grafie care reflectă originea acestuia, prin marcarea prepoziţiei: ***de-a**-pui[i]-**a**-gaia*. De altfel, reproducerea citatelor ilustrative în DLR, prin „actualizare” falsifică relaţia primară (cf. de-a *puiu-[a]-gaia*, Delavrancea). Aglutinarea ulterioară a prepoziţiei în postpoziţie a perfectat eufonia ansamblului *de-a puia-gaia*, confirmată de etapa următoare, prin fuzionarea numelor în compusul *puiegaie* (v. DLR, s.v. *pui*[1] 1.). Modificările enumerate atestă însă absorbţia totală a prepoziţiei până la dispariţia într-un termen discutabil: *puia*.

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

3.5. Dacă încercăm să urmărim relaţia de *„confuzie între **a** şi **în-**”*, constatăm că pentru epoca respectivă aceasta reflecta, cu siguranţă, o anumită stare de fapt: vorbitorii optau pentru unul dintre formanţi în exprimarea aceluiaşi semantism, în virtutea identităţii percepute: *amuţi / înmuţi*.

În sprijinul afirmaţiei lui Sextil Puşcariu, istoria limbii ne oferă şi alte exemple, în cazul cărora aceeaşi bază derivativă este selectată de fiecare dintre cei doi formanţi, apărând, aşadar, doi termeni sinonimi. „Cazul” de mai jos, din romanul anonim *Aglaia* (Basarabia), ridică întrebarea dacă verbul atestat reprezintă o creaţie de autor sau un termen din limba provinciei. Faptul nu are relevanţă sub aspectul apartenenţei, pentru, că şi într-un caz şi în celălalt, ne interesează echivalenţa stabilită şi, prin urmare, posibilitatea alternării celor două formaţii: *Până mâine, niciun cuvânt despre ceea ce s-a vorbit astăzi. Aglaiei îi era ruşine singură de sine. I s-a făcut jele că **a amânat** până mâne. A crede el că **înmânarea*** [= amânarea] *aceea a decurs dintr-un sentiment simplu, iar nu cu pregândire?* (p. 77). Identitatea *a mâne = în mâne* „către, pentru *mâine*”, deşi nu convinge, totuşi a existat.

În Moldova din dreapta Prutului un verb precum *afronta* „înfrunta” (*Din când în când bondănea singură: „Să mă **afronte** pe faţă, parcă aş fi de seama ei”* Sofia Nădejde, *apud* TDRG) reprezintă, mai degrabă, o refacere a lui *înfrunta* sub impulsul neologismului francez, *affronter*, cu care intră în relaţie sinonimică, şi nu un banal împrumut neologic, dat fiind faptul că vorbitorii aveau conştiinţa jocului celor doi formanţi *a- / în-*. În sensul aceleiaşi motivaţii, C. Negruzzi reproduce fr. *affront* prin *înfrunt*, „postverbal neobişnuit”, cu aceeaşi explicaţie, după DA: *Eu însă nu puteam uita **înfruntul** ce-mi făcuse* (1957, I, p. 7). Tot la Negruzzi, întâlnim derivate cu *a-*, creaţii proprii, fapt ce atestă caracterul activ încă al formantului: *Limba cea pură se îngroşă şi **abastardi**, încât acum, când am reluat literele străbune, ne găsim într-o mare învălmăşeală* (*ibidem*, p. 170). La fel, în partea stângă a Prutului, în opera scriitorului Constantin Stamati (*Muza românească*, 1967, *Glosar*, p. 570), semnalăm o formaţie inedită: *anuntire* „nuntă” (*Lado-mano = cântecul la nunţi, ce însemna zeiţa formoseţii şi imeneul **anuntirei** ce se cânta păr nu demult*).

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

Situaţia identificată de Sextil Puşcariu s-a perpetuat, desigur, până către începutul secolului al XX-lea, prin derivate paralele cu *a-* şi *în-* de la aceeaşi bază. Cu timpul, restrângerea posibilităţilor de folosire a prepoziţiei *a* duce la dezechilibrarea relaţiei prefixale amintite, calificate „confuzie". În timp ce *a-*, din motivele arătate, a pierdut şi pierde teren, *în-* a câştigat şi câştigă în continuare. S-a observat până acum rolul de element de sprijin al prepoziţiei în evoluţia derivării cu *-a*, fără să se precizeze *expressis verbis* în ce constă acest rol. În realitate, construcţiile primitive s–au sudat, devenind prin conversiune adverbe, iar prin derivare, verbe, amplificând, în acest fel, procesul compunerii şi al derivării şi, implicit, numărul compuselor şi al derivatelor. În timp, formaţiile create pierd semantismul, confirmat „indirect" de substitut: cf. *umblă* ***abobota*** / *umblă în bobote* (Bărbuţ 1990). Faptul corespunde primei etape, constând din înlocuirea unui formant cu altul. O altă posibilitate presupune alăturarea succesivă a acestora, ca elemente prepoziţionale din structura unor construcţii: *amurg* < *a* + *murg* a evoluat către *în amurg*, deja acceptat de limba standard sau, din lexical dialectal, *avale* < *a vale* > *în avale* (AFLR / pct. 875). Dar, spre deosebire de construcţiile cu *a*, astăzi aproape toate sudate cu numele în postpoziţie (*abobota*, *abuzna*, *afund*, *amoi*, *amunte*, *animica* „în zadar", *amuncă*, *asilă*, *anuşcând*, *avale*, *azăvădă* „adăpost"), construcţiile cu *în-*, nu se aglutinează, decât atunci când devin baze derivative: *înamurgi*, *înnopta*. Acestea din urmă au de întâmpinat un impediment serios în statutul de prepoziţie bine demarcată a lui *în*, în timp ce pentru *a*, corpul fonetic minimal şi preexistenţa formaţiilor moştenite cu prefixul omonim constituie factori favorizanţi în aglutinarea prepoziţiei cu numele. Aici adăugăm slăbirea potenţialului derivativ al lui *a-* şi ştergerea semantismului, explicabile prin restrângerea posibilităţilor de folosire a prepoziţiei. Este cazul unor derivate recunoscute, în limba standard, pentru specializarea de sens, în raport cu forma simplă (*adormi / dormi*), dar unificate sub aspect semantic în arii situate la mari distanţe: *Pe la miez de noapte toţi* ***adormeau*** *tun*

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

şi lăuză şi moaşă şi toţi paznicii (Dolj, Şez., VII, p. 52). *Apoi zicea că m-a davit domovicu noaptea când* ***adoarme*** (Troiţkoe, Ucraina).

3.6. În prezent, oricât ar părea de ciudat, prefixul *a* supravieţuieşte neîntrerupt, la nivelul graiurilor, în sensul perpetuării caracterului activ din secolul al XVI-lea. În ariile româneşti insulare din Ucraina[3], se mai poate auzi în ***amestic*** *mămăliga* (A VIIa) sau în alte creaţii inedite: *arupe: Aşa-l frângea,* ***l-arupea*** *bucăţi* [colacul] (A VIIa); *astorna < arăsturna: Şi-o* ***astorn*** [mămăliga] (idem); *atrage* „trage din ţigară, fumează”: *A-nceput a tuşi, da eu aicea după părete, aud, tuşeşte, am sărit, da el* ***atrage****, da eu i-o iau din mâni* (BVa). La analiza acestora putem identifica, în chip firesc, construcţia-bază derivativă: *rupe a mână > arupe*; *răsturna a talger > arăsturna > asturna*; *trage a piept fumul > atrage*. Dacă despre *apăretari < a părete* nu putem şti ce fel de formaţie este, mai nouă sau mai veche, în schimb, despre împrumuturile neologice din limba rusă, asociate cu *a*, putem afirma că reprezintă argumentul hotărâtor în recunoaşterea caracterului activ al formantului: *astanoc < a stanoc* „maşină-unealtă”; *lucrează ~ ~* (A VIIb); *astroi < a stroi a chirpici o casă* „a construi cu, din ...”: *Să grămădea oamenii ... nu, să le ajute unu la altu, că* ***s-astroia****, făcea chirpiciu cela* AVIII.

În graiurile menţionate, găsim încă „jocul” de formanţi la egalitate, chiar dacă cel mai adesea în combinaţii inverse faţă de limba comună: *acoa* pentru *încoa*: *Iacată şi didu: vino* ***acoa*** *did!* BVa; *încolo* pentru *acolo*: *Vo zece ouă stric* [= sparg, pun] ***încolo*** [în pască] (idem). *Un picuşor de sare şi-un pic de ucsus turnăm* ***încolo*** [în vopsea] (idem). Şi aici se poate observa o anumită ofensivă a formantului „partener”: *Esli are unsoare* ***în mână*** *s-arunce* ***încolo*** [în caşă] (idem).

[3] Exemplele au fost extrase din textele culese pe parcursul mai multor cercetări dialectale în localităţi cu populaţie românească, situate în estul Ucrainei: Alexandrovka (= A), Bairak (= B), Gruzskoe (= G) etc., în ultimul deceniu al secolului trecut, pentru realizarea unui volum, în curs de pregătire. Au participat cercetători de la Kiev (Liubov Lazarenko), Chişinău (Vasile Pavel), Bucureşti (Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe). Cifrele romane alăturate siglei exprimă categoria de vârstă şi sex (V „femeie în jur de 50 de ani”, VI „bărbat la aceeaşi vârstă”, VII „femeie în jur de 70 de ani”, VIII „bărbat de aceeaşi vârstă”).

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

3.7. Culegerile recente de material dialectal din aria sudică relevă o serie de derivate susceptibile de discuţie din punctul de vedere al creării acestora. Avem în vedere câteva formaţii verbale cu *în-*, dublete „recondiţionate" din formaţiile primare cu *a-*: *a (se) încoperi*: NALR – *Oltenia*, vol. II, h. 382 / punctele 982, 987–989, 991, 993, 996; TDO / pct. 982; *de încoperit ibidem*, MN Pl. 33 / pct. 933; *încoperite* AFLR / pct. 991; *înmurgi, a se* ~ ALRR – *Muntenia şi Dobrogea*, vol. IV, h. 503 / punctele 763, 769, 792, 814; TDM, vol. I / pct. 730, vol. III / pct. 828; Gl. Munt. / pct. 751; *înmuţi, a* ~ NALR – *Oltenia*, vol. I, h. 67 / pct. 952; *înnumăra* ALRR – *Muntenia şi Dobrogea*, pct. 821 ; TDM / pct. 832; Gl. Olt. / pct. 968, Gl. Munt. / pct. 860; Gl. Dobr. / pct. 860; AFLR / punctele 982, 983; 699, 700, 705, 718, 726, 730; *înridica* AFLR / punctele 775, 801; *înstrânge* AFLR / pct. 933; *înstrina* AFLR / pct. 972; *însurzi* NALR – *Oltenia*, vol. I, h. 45 / punctele 907, 950. La această serie este asimilat şi neologismul *anchilozat, ~-ă* refăcut în vocabularul dialectal în varianta previzibilă, în virtutea echivalenţei semnalate, *închilozat, ~ă* ALRR – *Muntenia şi Dobrogea*, vol. I, h. 111 / punctele 671, 674, 678, 680, 699, 706, 710, 713, 717, 742, 792, 809, 889, h. 112, *ibidem* / punctele 672, 674, 678, 680, 699, 706, 720, 713, 717, 742, 743, 798, 809, 888; NALR – *Oltenia*, vol. I, h. 143 / punctele 902, 907, 912, 949, 961, 964, 966, 988; h. 144 / punctele 902, 907, 912, 942, 961, 964.

Un alt neologism, din categoria numelui, *aglomeraţie* cunoaşte o variantă dialectală *înglomeraţie*, a cărei refacere presupune îndepărtarea pseudoformantului considerat ca învechit, prin substituţie: *Da dacă e* ***înglomeraţie*** *la cazanul cu ţuică desfundăm butoiul deasupra* (AFLR / pct. 934).

4. În istoricul relaţiei expuse se disting următoarele etape:

– evoluţia paralelă a celor două elemente împreună cu prepoziţiile omonime, pentru scurt timp, cu certitudine în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea;

– evoluţia ulterioară prin confuzie sau suprapunere valorică, sub semnul unei concurenţe episodice. Avem în vedere formaţiile atestate cu *a*, ca element de redundanţă în raport cu *în*: *La uciderea ce fac coconii* ***andesine*** *giucând, iau o certare foarte micşoară* (Pravila

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

lui Matei Basarab). *Fac oamenii tocmeală* ***andesine*** (Varlaam). Situaţia s-a păstrat în Transnistria până aproape de zilele noastre: *Gazetele de perete erau scrise de mână şi* ***annăuntru*** *cu portretele lui Lenin şi Stalin* (Golopenţia 2006, vol. II, p. 541). De regulă, formaţiile cu *a-* se desăvârşesc prin ataşarea lui *în-*: *a mâna > de-a mâna > îndemână*. Fenomenul este ilustrat de formaţii refăcute succesiv, cu fiecare dintre cei doi formanţi: *a preună, de-a preună, împreună, dimpreună* într-o formă suprapusă *de-a-mpreună* (*Trăiască România Mare şi-n ea noi toţi, cu domnul Duca* ***de-a-mpreună*** – Vissarion 1983, p. 211) sau *ampreună*, în virtutea concurenţei: ***Ampreună*** *să luptăm, acest pământ ca să-l salvăm* (TD – *Basarabia*, p. 241);

– evoluţie inegală prin restrângerea prepoziţiei *a* şi a formantului omonim, activ, exclusiv, în microzone insulare. În prezent, acesta din urmă păstrează caracterul „viu”, exclusiv, în microarii din ţară sau din medii alogene unde prepoziţia omonimă reprezintă încă un element uzual. În schimb, în alte arii el poate fi identificat ca factor perturbant nu numai la categoria derivatelor cu *a-*, dar şi a pseudoderivatelor.

5. Intervenţia de faţă, pe baza unor spicuiri grăbite din realitatea dialectală mult prea complexă, îmbracă aspectul unui semnal privind statutul special al formaţiilor cu *a*, nu acela deja semnalat, sub aspectul căderii în desuetudine, ci al consecinţelor acestui proces de c a m u f l a r e şi a b s o r b ţ i e în noi structuri (*de-a puia-gaia*) ori de alterare a lexicului dialectal, de la nivelul derivatelor impuse cu *-a* până la acela al unor neologisme pseudoasimilate categoriei. Semnalul vizează, în egală măsură, lexicograful, constrâns de istoria limbii să noteze variantele primitive ale unor fapte de limbă, pentru reflectarea adevărului lingvistic (*de-a puii-a gaia, aţinti*) şi cercetătorul tentat să califice drept „accident” neologismul corupt de felul *înglomeraţie*.

ABREVIERI

AFLR = *Arhiva fonogramică a limbii române* a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”.

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

Aglaia = Aglaia. *Roman anonim din secolul al XIX-lea*. Coordonare, îngrijirea textului, note asupra ediţiei, glosar: Pavel Balmuş. Ediţia a doua, [Chişinău], Editura ARC, 2008.

ALRR – *Muntenia şi Dobrogea = Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea*, de Teofil Teaha, Mihai Conţiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei Române, vol. I–II, 1996; vol. III, 2001; de Teofil Teaha (coord.), Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, vol. IV, 2004; de Teofil Teaha (coord.), Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, vol. V, 2007.

Asan 1960 = Finuţa Asan, *Prefixul A- < lat. AD-*, în SMFC, vol. II, 1960, p. 3–15.

Bărbuţ 1990 = Dorina Bărbuţ, *Dicţionar de grai oltenesc*, Craiova, Asociaţia Independentă, [...] „Mileniul III”, 1990.

Bibicescu 1893 = I. C. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, culese şi adnotate de ..., Bucureşti, Imprimeria Statului, 1893.

BF = „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, Iaşi, I, 1934–1947.

Candrea 1907 = I.-A. Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, 1907.

Ciauşanu *et alii* 1928 = G. F. Ciauşanu, G. Fira, C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vâlcea şi împrejurimi*. Cu un glosar, Bucureşti, Cultura Naţională, 1928.

Ciauşanu 1931 = G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte din judeţul Vâlcea*, Bucureşti, Imprimeria naţională, 1931 (Academia Română. Memoriile Secţiunii literare. Seria III. Tom. V. Mem. 6).

Conv. lit. = „Convorbiri literare”, I, 1867–1868 şi urm.

Cornova = Vasile Şoimaru (coord.), Ion Dron, Alexandru Furtună, Iurie Colesnic, Zamfira Mihail, Elena Ploşniţă, Petre V. Ştefănucă, Vlad Pohilă, Grigore Botezatu, Anton Golopenţia, Sanda Golopenţia-Eretescu, Henri H. Stahl, Emil Turdeanu, Ernest Bernea, Pompiliu Gâlmeanu, Ion şi Tatiana Varta, Paul Bran, *Cornova*, Chişinău, Editura „Museum”, 2000.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

DGS = Maria Marin (coorod.) *et alii*, *Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. I. *Literele A–C*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009.

Dicţ. dialectal = Rubin Udler (red. resp.), *Dicţionar dialectal (cuvinte, sensuri, forme)*, vol. I–V, Chişinău, 1985–1986.

DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române (DLR)*, serie nouă, Bucureşti, 1965 şi urm.

Frâncu, Candrea 1888 = Teofil Frâncu, George Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*. Scriere etnografică cu zece ilustraţiuni în fotografie, Bucureşti, Tipografia modernă, 1888.

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

Ghibănescu 1906 = Gh. Ghibănescu, *Din traista cu vorbe (101 curiere literare)*, Iaşi, Tipografia Dacia, 1906.
Gl. Argeş = D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, 1967.
Gl. Dobr. = Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu, *Glosar Dobrogea*, în Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, *Dobrogea. Texte dialectale şi glosar*, Editura Academiei R.S.R., 1987.
Gl. Munt. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal. Muntenia*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1999.
Golopenţia 2006 = Anton Golopenţia, *Românii de la est de Bug*, vol. I–II. Ediţie, introducere, note şi comentarii, Sanda Golopenţia, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006.
HEM = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. *Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, vol. I–III, Bucureşti, Stabilimentul grafic Socec şi Teclu, 1887, 1893.
Iordan 1942 = Iorgu Iordan, *Verbe româneşti nouă*, în BF, III, 1942, p. 57–117.
NALR – *Oltenia* = *Noul atlas lingvistic pe regiuni. Oltenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, vol. I–V, Bucureşti, 1967–1984.
SMFC = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I–V, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1959–1969.
TD – *Basarabia* = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului*. Texte dialectale şi glosar, Bucureşti, 2000 (Institutul de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti").
TD – *Bulgaria* = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei*. *Studiu lingvistic*. *Texte dialectale, glosar*,Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.
TDM = *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu. Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1973; vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1975; vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1987.
TDO = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1967.
TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I–III, Bucureşti, 1903–1925.
Vissarion 1983 = I. C. Vissarion, *Scrieri alese*, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)

AN OLD PREFIXAL RELATIONSHIP. *A-/ÎN-* AND ITS REFLECTIONS IN THE DIALECTAL VOCABULARY (*Abstract*)

The study follows the relationship between the two formants at the dialectal level. The author presents them from the diachronic perspective and analyzes their distribution in the sout areas of Daco-Romanian dialect (Oltenia, Muntenia, Dobrogea) and the way they superposed their values, or, later on evolved differently.

CUVINTE-CHEIE: *formanţii prefixali a-/în-, perspectiva diacronică, valori dialectale, evoluţie inegală.*

KEYWORDS: *a-/în- prefixal formants, the diachronic perspective, dialectal values, different evolution.*

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
050711 Bucureşti, str. 13 septembrie, 13
iulyamaragarit@yahoo.com

BDD-V731 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:55 UTC)